

Miskolczi Miklós

Szabadka elvesztése

90 éve történt: 1918. november 13., este 7 óra

Hosszú történelme során Szabadka város neve többször is volt Subotica. Az ország (akkor) harmadik legnagyobb városának elvesztése, vagyis a legutóbbi névváltozás Trianonhoz köthető. Egészen pontosan 1918. november 13-ához.

A tábornok vonalat húz

A balkáni francia–szerb seregeket vezénylő Franchet D'Esperey tábornok belgrádi főhadiszállásán egyszerűen nem akarta tudomásul venni, hogy formailag véget ért a világháború, hogy az 1918. november 3-án Padovában aláírt fegyverszünet a déli hadszíntérre is érvényes. A padovai egyezmény szerint földön, levegőben és a tengeren azonnal be kell szüntetni az ellenségeskedéseket, és ami nagyon fontos *„minden megszállt terület... katonailag azonnal ki kell üríteni. Nagy Magyarország területe teljesen érintetlen marad...”*. A hadi dicsőségre vágyó tábornok azonban oly terveket szőtt, hogy keresztülgázolva Magyarországon egészen Berlinig vezérli seregét. November 4-én csapatai átlépték a Szávát és nagy erővel törtek Magyarország belseje felé.

Az éppen csak megválasztott Károlyi Mihály miniszterelnök ebben a helyzetben úgy vélte, hogy az önállósuló Magyarországnak külön fegyverszünetet kell kötnie. Padova messze volt, az antant balkáni (keleti) hadseregcsoportja pedig túlságosan is közel. *„Kifejtetem azt a véleményemet, hogy a béke delegációt... azonnal útnak kell indítani – írja visszaemlékezésében Károlyi Mihály. – A kormány egyhangú véleménye az volt, hogy a béke delegációnak Franchet tábornokhoz kell mennie.”* Fölvetődött, hogy vajon jó-e, ha a frissen megválasztott miniszterelnök ilyen zavaros helyzetben elhagyja az országot, de végül határoztak: *„azt a külpolitikai előnyt, hogy mindig antantbarát politikát hirdettem, ki kell az ország számára használni”*.

A gróf Károlyi Mihály, Jászi Oszkár, báró Hatvani Lajos, Bokányi Dezső kormánytagokból és néhány szakértőből álló delegációt szállító különvonat november 6-án, 22 órakor a budapesti Ferencváros pályaudvarról indult. Lassan döcögött Szabadka felé, miközben az a hír járta, hogy József főherceg titkos parancsa szerint Kövess Hermann tábornagy délen tartózkodó csapatai a polgári forradalom mámorában úszó Budapest ellen vonulnak. A delegáció attól is tartott, hogy a királyhű csapatok támadást intéznek a vonat ellen.

Belgrádban a rideg, sőt egyenesen udvariatlan Franchet tábornok átnyújtotta a fegyverszünet új feltételeit és elment vacsorázni. A *„Fegyverszüneti katonai szerződés a szövetséges keleti hadseregek és a magyar állam között”* címet viselő tervezet nem is hasonlított a padovai

szerződéshez. 18 pontból állt. Ezek között a legfájdalmasabb, hogy a magyar haderőt hátra kell vonni az ország keleti és déli részét átszelő demarkációs vonal mögé. Az így kiürített területre pedig a valós békekötésig antant megszálló csapatok érkeznek. És Franchet végighúzta ujját Magyarország térképén. Ki tudja miért, Károlyi gróf mégis többes szám első személyben ír erről: „Megvontuk a déli demarkációs vonalat, ameddig a francia csapatok előre fognak nyomulni... a Szamostól kiindulva, Besztercén, Marosvásárhelyen át a Maros mentén haladt ennek torkolatáig, majd Szabadkán, Baján és Pécsen keresztül húzódtott a horvát határfolyóig, a Dráváig.”

Szabadkát elsősorban stratégiai okok miatt (vasúti csomópont) kanyarították a demarkációs vonal alá. A szerbek azonban gazdasági és nemzetiségi alapon is követelték a várost. Károlyi nyomatékosan kérte, hogy kizárólag angol, francia és amerikai csapatok legyenek a megszállók. A belgrádi konvenció (fegyverszüneti szerződés) szerint a megszállt területen magyar kézben maradt (volna) a rendfenntartás és közigazgatás. Kivéve a szerződés 17. pontjában foglaltakat. Eszerint lázadás vagy zavargás esetén az antantnak jogában áll a területet saját igazgatása alá vonni. Mármost ki nem tudta, hogy milyen könnyű a forradalmaktól és nemzetiségi ellentétektől dúlt országban akár csak látszat-zavargásokat, lázadásokat generálni? Károlyiék a 17. pont miatt nem merték azonnal aláírni a szerződést. Hazaindultak, hogy felhatalmazást kérjenek a nemzeti tanácstól. Rossz előjel volt, hogy a hajóhoz vezető pallón egy a miniszterelnök biztonágáért felelős őrmester megcsúszott, beleesett a Szávába és megfulladt.

A nemzeti tanács november 10-én hatalmazta fel Linder Béla tárca nélküli minisztert és Dormándi Géza vezérkari ezredest, hogy azonnal utazzanak Belgrádba és aláírásukkal léptessék életbe a fegyverszüneti egyezményt. A számunkra keserves 17. pontot időközben törölték a tervezetből, a szerb csapatok viszont már Újvidéken voltak.

Linderék hosszú, látszatra értelmetlen várakoztatás után csak november 13-án, 23 óra 30 perckor írhatták alá a „Katonai egyezmény a szövetségesek és Ausztria–Magyarország között megállapított fegyverszüneti feltételeknek Magyarországra való alkalmazása tárgyában” címet viselő iratot.

A következőményeket ismerve feltételezhetjük, hogy az aláírást szándékosan halogatták. Talán, hogy a szerb hadak minél kedvezőbb helyzetbe kerüljenek a térképen és a valóságban. Igazolhatja ezt a szándékot, hogy Misics vajda már az aláírásakor látványosan különbséget akart tenni az elfoglalt és a megszállt területek státusa között.

Elfoglalni vagy megszállni

Előkerült egy 1933-ban keltezett, és azóta ismeretlenül lappangó emlékirat (magyar fordítása), amelyben bizonyos Mihajlo Bodi (talán Bódi Mihály?) szerb tábornok részletesen foglalkozik Szabadka város 1918-as elfoglalásának/megszállásának történetével. Emlékezete szerint (is) Károlyi Mihály Belgrádban váltig ragaszkodott ahhoz, hogy a Bánátot, Bácskát és Baranyát ne szerb csapatok szállják meg. Franchet viszont azt mondta, hogy a megszállást azok a csapatok fogják elvégezni, amelyek legközelebb vannak a Dunához. Így is történt. A fegyverszüneti szerződés feltételeinek átadásakor (november 7-én) Bojovics Vojvoda szerb csapatai, a Duna-hadosztály már átkelt a Dunán és a Száván. November 8-án elérték Belackva, Indjija és Karlovci nevű helységeket, a hadak egy része pedig bevonult Újvidékre.

A szerb tiszték békésen ebédeltek Újvidéken, midőn november 13-án délben sürgős parancs érkezett Belgrádból. A főparancsnokság utasította a Duna-hadosztályt, hogy még aznap, legkésőbb estig (tehát még a konvenció aláírása előtt) vonuljon fel a Szabadka–Baja

vonatra. Ha ez a terv sikerül (tudjuk, sikerült), akkor egész Bácska elfoglalt, és nem megszállt területnek számít, aminek a későbbi béketárgyalásokon nagy jelentősége lehet. Lett is. A parancs szerint már az is elég lenne, ha csak járőrökkel érnék el a megjelölt stratégiai vonalat.

– *Tanácskozni kezdtünk, hogyan hajtsuk végre a parancsot – írja az 1918-ban még őrnagyi rangban szolgáló Mihajlo Bodi. – Milojevics ezredes engem szemelt ki. Elrendelte: siessek az újvidéki pályaudvarra és közöljem a 8. ezred parancsnokával, Mihajlo Nedics ezredessel, hogy vagonírozzon be egy zászlóaljnyi gyalogságot, továbbá néhány üteget és azonnal induljunk Szabadka felé. Ugyanekkor Zenta és Zombor irányába is elindult egy-egy zászlóalj.*

Az így „előrevonatolt” csapat tisztjeit figyelmeztették, hogy a fegyverszüneti szerződés még nincs aláírva, ezért esetleg magyar, illetve a Szalonikinél megvert Mackensen német tábornokhoz tartozó csapatok védekezésével lehet számolni. A feladat végrehajtását Mihajlo Bodi őrnagynak majd telefonon kellett jelentenie. Ha ez megtörténik, úgy Szabadkára vezénylik az egész 8. gyalogezredet.

A hirtelen indulás körül némi zavar támadt, mert az újvidéki pályaudvaron se forgalmistát, se mozdonyvezetőt nem találtak. Végül kerítettek masiniszttát, akit egész úton négy puskás őr és egy géplakatos szakmájú katona ellenőrzött. A vonat (már nem is egy, hanem kettő) november 13-án, délután 2 óra 13 perckor elindult a Szabadkáiig tartó mintegy 100 kilométeres útra.

A gyalogos zászlóalj parancsnokát Ante Zsivulovics alezredesnek, a másik szerelvényen utazó tábori üteg parancsnokát Radivoje Ziatonovics őrnagynak hívták. Délután 4 órakor értek Újverbászra, ahol már egy szerb lovas felderítő csapat várt rájuk. A felderítő hadnagy szerint Szabadka előtt gyülekeznek Mackensen tábornok német csapatai, hogy újra felvegyék a harcot.

– *A helyzet komolynak látszott – írja visszaemlékezésében Mihajlo Bodi –, tudtuk, hogy a magyar csapatok is ellenségként viselkedhetnek, hiszen a fegyverszünetet még nem írták alá. Tanakodtunk.*

A vasútállomáson várakozott egy Zomborba készülő vonat, amit a szerb csapatok azonnal lefoglaltak. Egy századnyi gyalogost, afféle előfutóként átszállítottak rá, így most már három szerelvényel közelítettek Szabadka felé. Befutott egy személyvonat Budapest felől. Az érkező utasok között volt dr. Berivoj Bera nis-i szerb orvos, aki fogságból tért haza. Kérdésre elmondta, hogy reggel indult Budapestről. Útközben az állomásokon sok katonát látott, akik fegyvereiket eldobálták. Budapest irányában viszont menekülő német katonákkal megrakott vonatok robognak. Szerinte a szabadkai állomáson is zavargások vannak.

Sűrű havas eső esett, amikor délután 5 órakor a szerb katonavonatok elindultak, egyelőre Topolyára. Itt egy bunyevác férfi kéredzkedett fel a katonákhoz, mondván ő szabadkai, csak kinn járt a tanyáján. Hasznos információkkal is szolgált, miszerint Szabadkán működnek a hatóságok és megalakult a Magyar, illetve a Szerb-bunyevác Nemzeti Tanács is.

Mihajlo Bodi a topolyai állomásfőnöki irodából felhívta a szabadkai vasútállomást. Egy szerbül beszélő férfi jelentkezett.

– Vannak-e még németek Szabadkán?

– Nincsenek. Reggel elmentek.

Az óvatos kérdés több, mint jogos volt. Október 28-án mintegy 6000 német és magyar katona szállásolt el Szabadkán, „*mióta hadvezetőségünk a megszállott területek kiürítésére szánta el magát*” – írta kegyesen a *Szabadkai Hétfői Hírlap*. Valójában a vereség után visszavonuló seregről volt szó. Külön gondot okozott a 800 német és magyar tiszt elszállásolása. Megteltek a szállodák, rekvirálták a magánlakások szabad szobáit. És közben félhettek is. Mindenki tudta, hogy szeptember végén két, kimenőn lévő magyar bakát csak úgy, orvul

lelőttek az utcán. És már nem volt erő a tettesek felkutatására! Közben dúlt a spanyolnátha, (gyógyszerként ingyenpálinkát osztogattak, a fél város részegen támolygott), hetek óta nem volt villanyvilágítás, petróleum se, gyertya se. Zsírmeccsessel világítottak a tiszturak is.

– Menjen el a Szerb-bunyevác Nemzeti Tanácshoz – mondta a vasutasnak Mihajlo Bodi őrnagy – és utasítsa őket, hogy valaki jöjjön a pályaudvarra és fogadja a szerb csapatokat.

Este hat óra lehetett, amikor a vonatok elindultak Topolyáról. A vagonokban tüzelésre kész katonák sorakoztak, az ajtókhöz géppuskákat helyeztek.

Már csak percek hiányoztak a végzethez.

– A sötétben kezdtek feltűnni egy nagyváros körvonalai, tornyai. Zsivulevics alezredes és én az ablaknál álltunk – írja némi költői túlzással és pátosszal az egykori őrnagy. Aki később 1918-tól a szerb kormányt képviselte a nem hivatalos magyar–szerb állami kapcsolatokban.

Puskalövés nélkül szerb kézen

1918. november 13., 19 óra.

– Nagy tömeg volt a pályaudvaron, több fegyveres magyar katonát és sok halomba rakott fegyvert láttunk a vonatból. Simon Milodánovics nyugalmazott ezredes, a Szerb-bunyevác Nemzeti Tanács elnöke üdvözölt bennünket, majd átadta a szót dr. Joca Manojlovićnak. A magyar nemzeti tanács nevében dr. Havas Emil ügyvéd mondott üdvözlő szavakat, ezután Dembitz Lajos polgármester beszélt. A magyar szavakat dr. Jován Petrovics tolmácsolta. Zsivulovics alezredes válaszolt az üdvözlésekre. A rend és a béke fenntartását, együttműködést kért a jelenlévőktől. Érkezésünk céljáról azonban nem mondott semmit. Később hallottam, hogy a magyarok azt hitték, a mi hadseregünk csak ideiglenesen jött Szabadkára, s bennünket rövidesen francia csapatok váltanak fel.

Ezt a hiedelmet erősítették a budapesti magyar újságok is, amelyek már kész tényként közölték a belgrádi katonai konvenció aláírását. És természetesen az abban foglaltak szigorú betartását. Ennek tulajdonítható, hogy délután (november 13.) ellentmondásos hírek terjengtek a városban. Előbb, hogy jönnek a szerbek, később, hogy már Újvidékről is kivonultak.

A szabadkai vasútállomásra érkező szerb katonaság azonnal megtiltotta, hogy Budapest vagy Szeged felé vonatok induljanak. Zsivulovics alezredes az állomásfőnöki irodában fogadta a tanácstalán, utasításokért jövő városi tisztségviselőket. A törvényszéki elnök például azt kérdezte, hogy akkor most mit csináljon a vizsgálati foglyokkal, az adóhivatali főnök az iránt érdeklődött, hogy továbbra is behajtsa-e az adókat.

Ezalatt Mihajlo Bodi az Újvidéken kapott parancs szerint elsétált a távírdába és értesítette a hadosztályparancsnokot, hogy Szabadka, puskalövés nélkül, szerb kézre került. Igaz, az utcán még magyar katonatisztekkel, fegyveres magyar katonákkal találkozott, akik csodálkozva nézték a szerb őrnagyot, de senki meg nem állította, senki meg nem kérdezte, hogy mit is keres szerb egyenruhában a magyar Szabadkán.

Az alig néhány éve elkészült új városházáról Zsivulovics alezredes elé hozták az információk alapján előre elkészített kétnyelvű kiáltványt, amelyből a lakosság értesülhetett a megszállásról. Az alezredes csak(!) annyit javított rajta, hogy a megszállók nem az antantcsapatok, hanem a szerb hadsereg. Csak ennyit, és a papírt már vitték is a nyomdába.

Az utcákon szerb katonák kezdtek járőrözni, a parancsnokok pedig a városházára mentek, ahol Blásko Ráics plébános köszöntötte őket. dr. Pleškovic Luka (dr. Pleškovich

Lukács) a Magyar Nemzeti Tanács és a magyar kormány nevében ígért együttműködést. (Ő volt a magyar Szabadka utolsó főispánja. Egyébként pedig híres és városszerzte kedvelt bunyevác lokálpatrióta, aki később a Magyar Párt egyik szabadkai szervezője lett.)

– Mindenki arra volt kíváncsi, hogy miért jöttünk és meddig maradunk – jegyzi meg Mihajlo Bodi és a naplóból felsejlik, amint mosolyog a bajusza alatt.

Már éjjel 11 óra is elmúlt, amikor a Szerb-bunyevác Nemzeti Tanács tagjai és a szerb katonatisztek vacsorázni indultak az Arany Bárány Szálló éttermébe. Néhány lépés csak a magyar történelem nagyjainak portréival gazdagon díszített városházától. Útközben magyar tisztek csatlakoztak a megéhezett szerbekhez. Tibold László hadnagy felmutatta a magyar hadügyminisztérium igazolmányát, miszerint ő az antanthadsereghez kirendelt összekötő. Azt kérdezte:

– Kinek a parancsára jött a szerb hadsereg Szabadkára, a fegyverszünet után?

– Mi nem tudunk a fegyverszünetről, feleltem – írja Mihajlo Bodi. – Egyébként pedig Franchet d'Esperey parancsára jöttünk.

Tibold hadnagy további naiv kérdéseket tett fel: hányan vannak a megszállók, mit fognak itt csinálni, milyen területet tartanak majd megszállva és miért, mi lesz a vasúttal, a postával, a távíróval, lesz-e cenzúra, lehet-e majd Budapestre telefonálni? Kérdéseivel déli éghajlatra, közelebbről az újvidéki hadtestparancsnoksághoz küldték. Viszont megkérdezték: milyen jogon kérdezősködik? Tibold hadnagy azt válaszolta, hogy neki kötelessége gondoskodni azokról a magyar csapatokról, amelyek még Szabadkán vannak, és itt szerelnek le, továbbá ő fog gondoskodni a szerb csapatok élelmezéséről is.

Képzeljük el, amint a megszállók arról tárgyalnak az Arany Bárány Szálloda egyik emeleti szobájában, hogy Tibold László magyar hadnagy majd gondoskodik a szerb hadak élelmezéséről! Alighanem maga is belátta ennek a képtelenségét, mert másnap reggelre eltűnt. Állítólag Szegedre távozott. Egyébként pedig ezen a novemberi estén Szabadkán még két magyar tábornok és tíz ezredes tartózkodott, akik a 86-osok kaszárnájában rendületlenül irányították a magyar hadsereg leszerelését.

Ugyanezen órán Belgrádban Linderék kétségbeesetten követelték, hogy a megszállást francia–angol–amerikai csapatok hajtsák végre. Állítólag este 10 órakor kapták a lesújtó hírt, hogy Szabadka, immár a fegyverszünet aláírása előtt, „elesett”. Miáltal a párizsi béketárgyalásokon a város valóban elfoglaltnak és nem megszálltnak minősült.

A kért francia megszállók sem hiányoztak sokáig a városból. (Persze egyáltalán nem hiányoztak!) Egy antanttiszt visszaemlékezése szerint november 20-án érkeztek Szabadkára. A piactér sarkán álló ún. Kakas iskolában szállásoltak el, és közöttük csak azért is sok színes bőrű volt. Szívesen szólígtatták le és ölelgették (volna) az arra járó ijedt szabadkai lányokat.

Azt, hogy a szerbek politikailag is felkészültek a térség megszállására, mi sem bizonyítja jobban, mint a gyorsan, már november 25-ére, Újvidéken összehívott Nagy Népgyűlés. A megjelent 757 küldött között mindössze 1 magyar és 6 sváb volt, miközben Bácska lakosságának 41,8%-a volt magyar. Már ez is sejtetni engedte az elkövetkező évek nemzetiségi politikáját. A Nagy Népgyűlésen hozott határozatok hamar eloszlattak minden reményt. Íme a magyarra lefordított hiteles szöveg:

„A bánási, bácskai, és baranyai szerbek, bunyevácok és a többi szlávoknak Újvidéken 1918. november 25-én tartott nagy népgyűlése a következő határozatot hozta:

1. A testvér Szerbia kormányát kérjük, hogy érdekeinket a békekonzferencián képviselje.

2. Csatlakozunk a szerb királysághoz, mely eddigi működésével és fejlődésével biztosítja a szabadságot, a jogegyenlőséget és haladást minden irányban, nemcsak nekünk, hanem valamennyi szláv, sőt a nem szláv népek is, akik velünk együtt élnek.

...

4. A népgyűlés, hogy a maga részéről is elősegítse az összes szerbek, horvátok és szlovének együttes államának létesítését, két tagot választ, Jásó Tomicot (Újvidék) és Bláskó Ráicsot (Szabadka), akik a szerb kormánynak... rendelkezésére fognak állni.”

(Szabadkán később évtizedekig tartotta magát egy romantikus pletyka. Eszerint Ráics plébános a szabadkai vasútállomáson az éj leple alatt felszállt a Párizsba tartó szerb béke-delegáció vonatára. Feladata szerint igazolnia kellett a konferencián, hogy Szabadka népe, egy szív, egy lélek, Szerbiához akar tartozni.)

II.

„Bánság, Bácska és Baranya a mai napon, 1918. évi november 25-én Újvidéken tartott népgyűlésen, az antant balkáni hadserege által vonandó határok közt, és a népek magasztos önrendelkezési joga alapján elszakadtnak nyilvánítják magukat Magyarországtól úgy államjogi, mint politikai és gazdasági tekintetben...”

Sötét hétköznapi Suboticán

A határozat végrehajtását irányító Narodna Uprava (népi kormány) azonnal átvette a közhatalmat, a közigazgatás és a rendfenntartás feladatait. Feledve, hogy a belgrádi konvent szövegében csak ideiglenes megszállásról volt szó, és amelyben a közigazgatás joga a magyar hatóságokat illette – volna. Intézkedéseikkel félreérthetetlenül demonstrálták, hogy tartós itt-tartózkodásra készülnek. Lássunk néhány példát, mit kellett hirtelen tudomásul vennie Szabadka fele arányban magyar lakosságának.

November 20-án megalakult az új szláv városi tanács. December legelején leváltották a köztisztviselőket. Helyükre megbízható, szláv származásúakat ültettek. A közalkalmazotti pályák általában és hirtelen „eldugultak” a magyar származásúak előtt. 1919. január 2-án a *Bácskai Hírlap* közli, hogy dr. Matljevic, a város új főispán-polgármestere új tisztviselőket nevezett ki az adóhivatalba. Is. A nevek: Szkenderovics, Letovác, Lasztovics, Szkenderovits, Agatics. Vertikálisan, fölülről lefelé, a legkisebb pozícióig, minden lehetséges városi státusból elűzték a magyarokat. Így történt, hogy apám, akinek korábban jó esélye volt, hogy a MÁV szabadkai üzletgazgatóságán díj nélküli gyakornok legyen, pusztán a neve miatt elvesztette ezt a lehetőséget, és az akkoriban magasnak számító 4 polgári iskolai végzettségével, jobb híján, kereskedőinasnak állt.

Betiltottak a magyarsághoz való tartozást kinyilvánító minden összefogást. Jellemző történet, amelyben szabadkai magyar zárdista lányok elhatározzák, hogy megünneplik 1919. március 15-ét. Egyik osztálytársukat azonban nem merik beavatni a tervbe. Csak azért titkolódnak előtte, mert a lány nővére feleségül ment egy Leskovác nevű férfihoz, akinek az apja, bár a háborúban még magyar tiszt volt, most szerb nemzetiségűnek vallotta magát. „Az ember lépten-nyomon találkozott szláv születésű emberekkel, akikben feltámadt a szláv vér és átléptek a Szerb-Horvát-Szlovén hadseregbe” – írja naplójában az akkor 17 éves Zimmer Sárka. A szláv származású tanulók rendszeresen feljelentették a magyar nemzetiségű tanárokat. Szalay történelemtanárt óra közben, a diákok előtt tartóztatták le és vitték el a detektívek. Később a lányok delegációt menesztettek a szerb városparancsnokhoz, aki másnap elengedte a tanerőt. A mesterségesen szított ellentét végül úgy oldódott meg, hogy a szláv nemzetiségű lányok szerb iskolába mentek.

Kitalálták (1920-ban) az ún. névelemzést. Ez alighanem a város nemzetiségi összetételének megváltoztatását célozta. Azt a gyereket, akinek magának, édesanyjának, esetleg akár csak egyik nagyszülőjének szláv hangzású családneve volt, avagy Horváthnak, netán Rácznak hívtak, kötelezően szerb tanítási nyelvű iskolába parancsolták. Így történhetett, hogy anyai nagybátyáim, akik otthon kizárólag magyar szót hallottak, Budanovics nevű

nagymamájuk és egy, a családnevük végéről még 1885-ben „elkallódott” és most „megtalált” v betű miatt 1920-tól szerb elemi iskolába kezdtek járni. (Tartozunk az igazságnak annyival, hogy ezt sohasem bánták meg.)

Áruló templomok

Govorite nasi jaziku hirdette minden villamoson, hivatalban sok sebtében firkantott tábla: beszéljétek a mi nyelvünket. Hirtelen minden hivatalos papírt, kérvényt szerb nyelven, ráadásul cirill betűkkel írva kellett benyújtani. Hír a *Bácskai Hírlapban*: „A katonai parancsnokság elrendelte, hogy a kereskedők, iparosok, mérnökök, szóval mindenki, akinek címtáblája van, kötelesek ciril betűs címtáblát kitenni. Emellett magyar címtábla is alkalmazható. Tegnaptól kezdve szerb katonák járják be az érdekelteket, akik közlik a rendeletet és közlik, hogy nyolc nap alatt ki kell tenni az új felírású táblákat.” Ehhez képest Szabadkán akkoriban összesen két címfestő volt és több száz üzlet, iparos, vagyis címtábla. A szerb katonák meg jöttek és nagy kedvvel büntettek, betörték a kirakatot, ha nem volt cirill betűs címtábla. Végül (a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban, ahol tudjuk, két államalkotó nemzet is latin betűt használt) dr. Stipán Matljević polgármester kegyesen engedélyezte a latin betűket: „... mindazon egyének és cégek, akik a magyar felírást új felírással tartoznak kiegészíteni, jogosultak használni úgy a latin mint a cirill-felírást, és éppen ezért, ha egyesek az itteni szerb parancsnokság részéről olyan felhívást kaptak, hogy a régi feliratok helyett szerb feliratokat használjanak, ez csakis akként értelmezendő, hogy akár latin, akár cirill-felírást alkalmazhatnak.”

Ha a november 13-i megszálláskor Tibold hadnagy az iránt érdeklődött, hogy lesz-e cenzúra, most megtudhatta. Január harmadikai hír az új hatalommal egyébként feltűnően lojális *Bácskai Hírlapban*: „Csak nyílt lapot lehet küldeni. Hogy a szerb cenzúrában előforduló nagy munka gyorsabban elvégezhető legyen a helyőrségi parancsnok elrendelte, hogy a mai naptól kezdve csakis nyílt levelezőlapokon lehet levelezni. Borítékba zárt levelek megsemmisíttetnek.” Egy ideig a postán cenzúráztak, később ezt a feladatot is a katonaság vette át. A polgármesteri hivatal sem tarthatott semmiféle közvetlen kapcsolatot a „demarkációs vonalon túl székelő hatóságokkal”. Minden Magyarországra küldendő hivatalos iratot előbb be kellett mutatni a belügyi népbiztosságon.

Máskülönben hiába volt a két magyar nyelvű napilap, a *Bács Megyei Napló* és a *Bácskai Hírlap* tapintható lojalitása, 1919. január 17-én, illetve februárban mindkettőt betiltották.

Január végére befejeződött a magyar korona felülbélyegzése. Ettől kezdve ez lett az Sz.–H.–Sz. Királysághoz csatolt Bácskában a hivatalos fizetőeszköz. A híresen gazdag szabadkai piacon olyan áruhiány keletkezett – és következményeként olyan árdrágítás folyt, amit már nem lehetett követni. Maximálták az árakat, de csak a maximált ár húsz-negyvenszereséért lehetett például gyufát, vaját vagy zsírszódát kapni. A gyertya igazi valuta lett, mert olykor 30 órára is megszűnt a villanyszolgáltatás. A háború alatt a környező falvakból mintegy 4–5 ezren költöztek be a nagyobb biztonságot nyújtó városba. Őket egyik napról a másikra egyszerűen kiszupplolták.

Jeles forrásunk (A. Sajti Enikő) idézi a város persze akkorra már leváltott magyar rendőrőrkapitányát, aki szerint Szabadkán fokozódó és fékevesztett terror uralkodik. „A Sokol egyesületnek szabadkai szláv elemekből összeverődött tagjai katonai támogatással tüntető felvonulásokat rendeznek, s ilyen tüntetések alkalmával 'vesszenek a magyarok' kiáltások mellett a magyar kereskedők kirakatait beverik... A Kossuth utcát elnevezték Sándor régens utcának... a város képe külsőleg visszatükrözi a balkáni megszállók hű képmását, mindenütt piszok, rendetlenség. Szabadka mai külső képe inkább emlékeztet Úszkübre (Skopje), mint egy szépen fejlődésnek indult magyar vidéki városra.”

A főkapitány Szabadka–Skopje hasonlata talán jó alkalom arra is, hogy feltegyünk egy kérdést. Vajon, hol hibázott a kiegyezés utáni magyar nemzetiségpolitika? Mit vétettek el a Monarchia magyar politikusai, hogy a messzi múltba veszően mindig „magyarpárti”, római katolikus szabadkai bunyevácok, 1918-ban, a történelem során először, inkább a szerbek oldalára álltak? 1743-ban és 1779-ben Mária Terézia magyar királynő kezéből még boldogan elfogadták a mezővárosi, majd a szabad királyi városi rangot. Mindkét jeles alkalommal Vojnics nevű bunyevác városbíróvá választhattak. A 12 tagú előljáróságokat is bunyevác többség jellemezte. Nem is szólva a két nép hagyományos barátságáról. Hogy amíg a görögkeleti vallású szerbek jobbára az ún. 8. körben (kerületben) elkülönülve éltek, a magyarok és bunyevácok Szabadkán általában is, de főleg az ún. 4. és 5. körben vegyesen laktak. Szívesen házasodtak is egymás között. Beszélték egymás nyelvét. Történelmi időkben talán a közös római katolikus vallás tette ezt. De csupán a század elején megindult lassú szekularizációval mégsem indokolhatjuk a látványos változást. Nevezetesen, hogy a harmincezernyi szabadkai bunyevác behődöl az alig két és fél ezernyi szerb ideológiájának. Ha ugyan valóban behődölt.

A magyar lakosság (a város felének) ideológiai megoldozására is gondoltak. És ebben részt vállaltak egyes bunyevác származású, de magyarul is prédikáló katolikus papok. Ilyetén (nem úgy, mint például Erdélyben) a szabadkai magyarok templomaikban sem találtak gyógyírt nemzeti bánatukra. Ismerjük Vojnits Dezső prépost plébános újévi prédikációját (1919), amelyet nem szégyellt a szabadkai Szent Teréz-templom (a Nagytemplom) szószékéről elmondani: *„...A hívők erőforrása a mennyei atya akaratának teljesítése. Mit kíván tőlünk a mennyei atyánk? Azt, hogy itt a földön egymást mint testvérek szeressük. Látjátok kedves híveim, Jézus az egész emberiségért áldozta fel önmagát, előtte nem voltak nemzetiségek, előtte minden nép, minden ország lakossága egyformán kedves, ő minden embert üdvözíteni akart. Ezért kedves híveim, kell, hogy mi is minden népet és nemzetiséget testvérünknek tekintsünk. Különösen a megszálló szerb katonaság iránt viseltessünk testvéri szeretettel és baráti jóindulattal. Mi szerb testvéreinknek nagy hálaival tartozunk, mert itt a rendet fenntartják, őrzik a vagyonunkat. Nézzük csak, mi van odaát Magyarország meg nem szállott részén. Nincs sem élet, sem vagyonbiztonság, az emberek nem mernek jó ruhában az utcára kimenni, mert leveszik róluk a forradalmárok. Ezért, kedves híveim, azokra ne hallgassatok, akik a jó viszonyt, amely a város lakossága és a szerb katonaság között fennáll, meg akarják zavarni. Mert az ilyenek csak nektek akarnak ártani. S vajon kik az ilyen rendbontók? Akik lövöldöznek eldugott fegyvereikkel, akik becsempésznek lázító iratokat. Az ilyeneknek fáj az, hogy itt rend van, fáj az, hogy a békés polgárokat nem bírják házaiból kiűzni, hogy aztán ők szabadon garázdálkodhassanak...”*

A kedves hívek február 15-én a városháza előtti Eötvös utcában rendezett ünnepségen megtekinthették, hogy a megszálló szerb és francia tisztok ünnepélyesen feldíszítik egymást katonai érdemjelekkel. A kiállított szerb és francia zászlóaljok végül rezesbandakísérettel elvonultak az érdeklődők előtt. De nem a városból!

Azt, hogy most már mindig így lesz, leginkább a kikényszerített hűségeskük sugallták. Előbb a Narodna Upravára, majd az sz.–h.–sz. királyra kellett (volna) felesküdni minden állami és városi alkalmazottnak. Az önmagában is átláthatatlan helyzetet az bolondította meg igazán, hogy a magyar kormány(ok) fejüket a homokba dugva úgy viselkedtek, mintha a megszállt délvidék, s benne természetesen Szabadka, csak ideiglenesen szakadt volna le az anyaországról. Sőt! Alapvetően nincs is elszakítva! Tehát Magyarország jogot formált az adószedésre, a katonai sorozásra, a törvénykezésre, ami eleinte valóban magyar nyelven, a magyar törvénykönyvek szerint működött, a közigazgatásra, a vasút irányítására, a vasutak jövedelmére, a vasutasok kinevezésére, de még a közalkalmazottak fizetését is Magyarországról folyósították. Már ameddig bírta a magyar büdzsé! Nem sokáig. A háborúban elerőtlenedett, a forradalmaktól zavart Budapestről eleinte kifejezetten

dacos magyarkodásra, ellenállásra, az eskü megtagadására biztatták a közalkalmazottakat. Később már inkább beilleszkedést javasoltak, 1920 januárja után pedig egyenesen azt sugallták, hogy magyar érdekek a szerbeknek tett hűségeskü, amennyiben az a hivatalban maradáshoz vezet. Csoda-e, hogy magyar királyi vasúti váltóőr öregapám nem értette a politika változásait. Ő egyszer már esküt tett az osztrák–magyar császár és király őfenségére, akit a bécsi Burgban két évig testőrként közvetlenül is szolgált (Egyszer állítólag szivart is kapott tőle!). Nem esküdhettek fel az ellenségre! Ebből kifolyólag úgy kirúgták a 114. számú bakteházból, hogy a továbbiakban, élete végéig csak napszámosként kereshette a kenyérre valót.

Persze voltak magyar szabadkaiak, például éppen a vasutasok (mások is, igazságügyiek, sorkatonai szolgálatra behívottak stb.), akik nem törődtek bele a megváltoztathatatlanba. Az 1919. februárban kitört szabadkai, temesvári, pécsi vasutassztrájk követelései között a magyarokat sújtó rendeletek visszavonása is szerepelt. Sok más mellett éppen a hűségeskü eltörlése. A bottal való veretés, mint hivatalos büntetési forma megszüntetését is követelték. *„A csendes visszavonult embereket senki sem bántotta. Az embereknek kevés kivétellel nem politikai bűneik voltak, hanem egyebek. Valutázás, csempészs és hasonlók... a büntetés pedig: dvadeset i pet”* – írja a már idézett zárdista lány. Ez a rettegett, balkáni típusú ítélet huszonöt botütést jelentett.

A hajdani kislány Szabadka/Suboticán élte át az 1941-es, majd az 1944-es hatalomváltást is. Tapasztalatait összegezve, élete alkonyán így ír az 1918-as eseményekről: *„Különben az egész megszállás, most már ismerve a többi is, elég humánus volt.”*

Szegény, szegény szülővárosom!